

Divna Vuksanović

Fakultet dramskih umetnosti, Beograd
divnavuk@eunet.rs

Pitanje javnosti – pornografija suvremenih i novih medija

Sažetak

Tekst preispituje relacije „intimnog“, „privatnog“ i „javnog“ prostora u domeni djelovanja suvremenih medija. Istraživanje započinje s medijem fotografije, da bi završilo ispitivanjima u području sveukupnih aktivnosti društvenih mreža kao što su primjerice Facebook, Twitter i Instagram. Primjetan je veliki broj pornografskih sadržaja koji se distribuiraju ovim mrežama. Međutim, ovdje nije samo riječ o poplavi pornografskih sadržaja u ovim medijskim prostorima već i o njihovoj strukturi, koja upotrebom tehničkih sredstava omogućava koincidenciju javnog i intimnog prostora djelovanja, a u zoni privatnog vlasništva. Tekst pokušava kritički ukazati na ovaj specifični problem zlorabe javnog prostora u suvremeno doba.

Ključne riječi: mediji, javnost, privatnost, intima, pornografija.

„I always tell the truth. Even when I lie“

(*Scarface*, 1983.)

„Javnost ima svoje šire, nepolitičko, i svoje uže, političko značenje. U ovom potonjem značenju ona je tesno povezana sa pojmom tzv. ‘javnog mnjenja’, iako je širi pojam od njega. Javnost je društveni i politički *prostor* u kome nastaje i deluje javno mnjenje. Značenje javnosti je tek onda potpuno kada se ispituju međusobni uticaji i (posebna) značenja *javnog, privatnog i tajnog*.“¹ Pokušat ćemo u ovom oglednom tekstu skrenuti pozornost na specifični javni/privatni/intimni/tajni prostor socijalnih mreža kao što su Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, i sl., odnosno aktualnu, tehnološkim sredstvima utemeljenu i preoblikovanu sferu interaktivnih i tzv. „društvenih odnosa“ unutar njih te ukazati na činjenicu da ona može predstavljati manifestiranje kontrolirane pornografije, s jedne strane, dok s druge potencijalno služi i kao medij za pružanje otpora pornografskim procesima globalno uzevši, koji djeluju u domeni kako individualnog, tako i društvenog ponašanja. Istražujući u ovom smjeru, nastojat ćemo također prepoznati relativiziranje granice između kategorija „javnog“ i „intimnog“, što ćemo potom dovesti u vezu s alegorijskim promišljanjem pornografije i pornografskih fenomena prisutnih u različitim manifestnim oblicima na društvenim mrežama.

Imat ćemo pri tom općenito u vidu navodnu borbu vlasti i službi sigurnosti širom svijeta protiv nekažnjelog distribuiranja i konzumiranja pornografije (a posebno dječje pornografije) na internetu i društvenim mrežama. Pokazalo se naime da zakonska regulativa u ovoj domeni nije dovoljna niti pak djelotvorna kada je riječ o zaštiti građana/građanki, a posebno djece, od različitih pornografskih zloporaba. U isto vrijeme želimo demonstrirati i to da je samo generiranje interaktivno strukturiranih prostora „društvenosti“ i „intimnosti“ ujedno – a sagledano u kontekstu dominacije privatnog vlasništva, tržišta i kapitala – pretpostavka ekspanzije generiranja, širenja i konzumiranja pornografije od strane mrežnih korisnika te maksimalizacije njenih efekata, prenesenih iz realnog u virtualne prostore „socijalnog“ djelovanja.

Pornografsko ćemo dakle ovdje interpretirati kao sam kontekst, na medijskoj interakciji zasnovanih novih oblika iskazivanja „društvenosti“, odnosno kao onu komponentu interaktivnoga medijskog djelovanja posredstvom koje se pojam „javnosti“ i javnih korisničkih praksi preoblikuje i približava shvaćanju „intimnosti“, i obratno. Naime, u slučaju društvenih mreža koje, u općem smislu riječi, simuliraju javni interes i javno dobro istovremeno sa zadovoljavanjem individualnih sklonosti korisnika, koincidiranje s medijski postvarenom intimnošću otvara prostor za pornografiju i slobodno pornografsko djelovanje. „Odnos prema zadovoljstvu“, kako piše Milan Ranković u knjizi *Seksualnost na filmu i pornografija*, „bio je u evropskoj civilizaciji uvek tesno povezan sa odnosom između individualnog i društvenog interesa, koji se na različite načine uspostavljao u određenim društveno-istorijskim kontekstima. Zadovoljstvo se uvek pojavljivalo kao interes pojedinca. Nema nekog opštedruštvenog zadovoljstva.“² Ovaj konflikt između javnog i društvenog interesa na jednoj, te individualnog zadovoljstva na drugoj strani, „uspješno“ je čini se razriješen u interesnom pomirenju „javnog“ i „intimnog“ eksponiranja na društvenim mrežama, a u korist fenomena pornografije.

1 Ljubomir Tadić, *Ogled o javnosti*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987., str. 13.

2 Milan Ranković, *Seksualnost na filmu i pornografija*, Prosveta – Institut za film, Beograd, 1982., str. 42.

U tom smislu, aktualna uporaba popularnih društvenih mreža može postati i ilustracija za ono što je (u medijima) preostalo od tzv. „građanske javnosti“ (Habermas), a nasuprot pornografiji čitanoj u interaktivnom ključu i naposljetku onoj „proleterskoj“ javnosti (Negt i Kluge),³ koja bi trebala predstavljati negativni moment unutar dijalektičkog kretanja ovog pojma, prisutan i prepoznat u novom virtualnom prostoru kao hakerski napad, *cyber* gerila, piratstvo, ali i tzv. „amaterska pornografija“, daleko problematičnija od svih drugih oblika iskazivanja „otpora“ prema globalnom konzumerizmu i svijetu kapitala, a koji su generirani u virtualno umreženom prostoru.

Ako bismo se držali gradacije, koju je u knjizi *Javno mnenje* predložio Habermas, definiranje „javnosti“ svakako je u relaciji s kategorijama „privatnosti“ i „intimnosti“. Naime, kako kaže autor, „Sferu tržišta nazivamo privatnom, sferu porodice, kao jezgro privatne sfere, nazivamo intimnom.“⁴ I nadalje, „Razvijena građanska javnost počiva na fiktivnom identitetu privatnih ljudi okupljenih u publiku u njihovim obema ulogama: u ulozi vlasnika, i u ulozi ljudi kao takvih.“⁵ Za naše je istraživanje u ovim iskazima značajno nekoliko aspekata: jedan koji se odnosi na ulogu tržišta i privatnog vlasništva u oblikovanju „javnog“, „privatnog“ i „intimnog“ prostora, dok bi preostala dva pojma, vezana za „prostorno“ razlikovanje fenomena o kojima je riječ, bila označena tako da asocijaju na pojmove „fikcije“ i „publike“. „Javni“ prostor ovih mreža, predstavljao bi medijsku stranu njihove strukture, „privatnu“ sferu činila bi njihova uporaba što je u relacijama s tržišnim djelovanjem (od vlasništva računara i odgovarajućih „softvera“, preko korištenja mrežnog prostora u funkciji PR-a i marketinških komunikacija, a koja može biti i „tajna“), dok bi „intima“ bila tretirana bilo kao ono nevidljivo „mjesto“ na Mreži (mrežni tabui), koje je zaštićeno od pogleda Drugog, tj. od ostalih korisnika, ili je pak izloženo na uvid selektiranoj „publici“ – recimo, FB prijateljima, onima koji nas „slijede“ (*Followers*) na Twitteru, i dr.

Kada su u pitanju tzv. „društvene mreže“, opće je mišljenje da su ovakve klasifikacije – upotrebljive po analogiji na podjele u „građanskom društvu“ i reflektirane na medije masovnih komunikacija – u značajnoj mjeri relativizirane te da su u *cyber* prostoru novih medija one gotovo iščezle, tj. da su se prelele u jednu te istu, beskrajnu domenu interneta i „društvenosti“, a koja gotovo u cijelosti može biti tretirana kao spomenuta „fikcija“, i to ne bilo kakva, već fikcija pretežno pornografskog karaktera.⁶ Mediji masovnih komunikacija sadržajno su, odnosno programski gledano, djelomično ili u potpunosti, u domenu svoje djelatnosti uključili i „industriju pornografije“, bilo da je riječ o fotografiji, filmu, specijaliziranim TV kanalima ili manga stripu, na primjer. „Demokratiziranjem“ medijskog prostora, korištenjem društvenih mreža, pornografija postaje besplatna i dostupna svakome tko posjeduje računalo i priključen je na internet kao globalnu mrežu.

3 Vid. Oskar Negt and Alexander Kluge, *Public Sphere and Experience*, Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere, Foreword by Miriam Hansen, Translated by Peter Labanyi, Jamie Owen Daniel, and Asenka Oksiloff, *Theory and History of Literature*, volume 85, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 1993.

4 Jürgen Habermas, *Javno mnenje: Istraživanje u oblasti jedne kategorije građanskog društva*, Kultura, Beograd, 1969., str. 73.

5 Isto.

6 Indikativan primjer koji ilustrira ovakve intuicije čini recimo „trend“ fotografiranja tinejdžerica u toaletu te postavljanje takvih fotografija na FB profile: nekada je ovaj prostor bio tretiran kao realno mjesto intime, dok danas to isto mjesto zahvaljujući FB mreži postaje dio javnoga komunikacijskog prostora, kao nekakva „realna“ fikcija.

Imajući sve ovo u vidu, termin „pornografija“ ovdje ćemo koristiti kako u izvornom, tako i u prenesenom značenju, onako kako je to naslutio Jean Baudrillard [Žan Bodrijar], kritički govoreći o fenomenima medijskog zavodjenja i o simulaciji seksualnosti, a na temelju kojih između ostalog možemo utvrditi da vulgariziranu i postvarenu ljudsku seksualnost kao i ostale pornografske fenomene, treba detektirati svuda – osim u samoj pornografiji. Istovremeno, pod prošireni pojam „pornografije“ problemski ćemo podvesti i sve one patološke individualne i društvene pojave što se kreću u rasponu od pornografije i globalne pornoindustrije shvaćene u užem smislu pojma, preko prostitucije, trgovine ljudima i/ili njihovim organima te masovne zloporabe psiho-aktivnih supstanci (droga i alkohola), kao i javnog govora,⁷ odnosno vizualnog prezentiranja u kontekstu prikazivanja „mračnih tajni“ čovječanstva (primjeri s Youtubea, i sl.) unutar višedimenzionalno umreženog *cyber* prostora.

Kao početna ilustracija koja problemski otvara odnos prema hipotezi o (pornografskom) koincidiranju intimnog i javnog prostora u mediju privatnosti društvenih mreža, može poslužiti videoclip pokreta Neue Slowenische Kunst (NSK)⁸ postavljen na Youtubeu. Riječ je o alternativnom umjetničko-teorijsko-ideološkom pokretu koji je tijekom 80-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća djelovao na prostorima bivše Jugoslavije, da bi njegove aktivnosti danas bile proširene u tehnološki konstruirani prostor interneta i društvenih mreža (FB stranica Leibacha, i sl.). Ovaj pokret je u međuvremenu formirao virtualnu državu koja se svojim građanima obraća koristeći različita komunikacijska sredstva: od susreta uživo na kongresima, preko simuliranja informativnih emisija što izvještavaju gledatelje o događajima u „državi“, na mjesečnoj razini. U spomenutom videoclipu, demonstraciji medijskog djelovanja pokreta na Prvom kongresu NSK građana održanom u Berlinu krajem 2010. godine, prezentiran je „servis“ NSK građana – državni Radar (NSK State Radar), koji bi trebao, kreirajući svijet iluzija djelovati na „kolektivno tijelo“ svojih državljana, a posredstvom novih medija i različitih pojavnih oblika pop-kulture. U ovom videoclipu, koji je zapravo dokumentarni zapis s Prvog NSK kongresa, spominje se nekoliko faza djelovanja Pokreta, s obzirom na ideju „medijskog progresa“ – u prvoj fazi (1 transmiter – 10 000 primatelja), paradigmu za masmedijsko NSK djelovanje, prvenstveno sastava Leibach, predstavlja Joseph Goebbels [Jozef Gebels] kao „genij propagande“, drugu fazu čini doba ekspanzije socijalnih medija (10 000 transmitera – 1 primatelj) koju prezentira aktualni predsjednik SAD-a Barack Obama [Barak Obama], dok treću fazu medijskog djelovanja NSK-a predstavljaju pokušaji „socijalizacija Goebbelsa“ (10 000 transmitera – 10 000 primatelja), što je u medijskoj praksi označeno kao aktivnost „skeniranja“ – „vijesti“, „blogova“, „foruma“ i svih „društvenih medija“, s izuzetkom Facebooka – odnosno, onih sadržaja koji na ovoj mreži nisu javno publicirani. Ovim je, kako nam se čini, kroz svoj široki umjetnički pokret, NSK

7 Kada je riječ o javnom govoru, ovdje se ujedno referiramo i na Foucaultovo [Fukoovo] motrište o seksualnosti koje je, kao svojevrsni *govor o seksualnosti*, u njegovim studijama o povijesti seksualnosti predstavljen u smislu bitnog obilježja našeg doba. Vid. Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti: Volja za znanjem*, Prosveta, Beograd, 1982., str. 137.

8 NSK su kao pokret isprva činili glazbena skupina Leibach, slikarska grupa Irwin i kazališna trupa Sester Scipion Našice, pod vodstvom redatelja Dragana Živadinova. Kulturni fenomen NSK ubrzo se proširio i na druga područja djelovanja, tako da ga danas čine i Noordnung, Studio novog kolektivizma, Odelenje čiste i primenjene filozofije i mnoge druge podgrupe.

stigao do krucijalne točke naše rasprave: do pitanja „skeniranja“ intimnosti, tj. koincidiranja intimne i javne medijske sfere, koja se u kontekstu mnoštva interakcija na društvenim mrežama približava realiziranom pojmu pornografije (sloboda mrežnog djelovanja) s jedne, i totalitarizma (kontrola mrežnih aktivnosti), na drugoj strani.

„Pornografija je“, kako tvrdi bivša pornoglumica, striptizeta i prostitutka Shelley Lubben [Šeli Luben], opisujući „tajne pornoindustrije“ u knjizi *Istina iza pornografske bajke – najveće iluzije na zemlji*, „ropstvo modernog doba za hiljade žena i milione zavisnika koji ne mogu da prestanu da je gledaju.“⁹ Drugim riječima, pornografija je fikcija, ali i oblik društvene realnosti njenih protagonista, kao i onih korisnika što nekritički participiraju u multimedijalnoj sferi „društva spektakla“. A kako je voajerizam/ekshibicionizam konstitutivni dio, odnosno uvjet interakcije korisnika u polju „društvenosti“ mreža poput Facebooka ili Youtubea na primjer, to su one strukturalno preparirane za svojevrsnu demokratizaciju pojava kao što je *cyber* seks, odnosno „pornoemancipacija“. Nasuprot očiglednom i tehnički potpomognutom voajerizmu/ekshibicionizmu korisničkog ponašanja, stoji fluidnost pornografije na društvenim mrežama, što je prema našem uvjerenju rezultat njene teško raspoznatljive pojavnosti, izuzevši pornografiju shvaćenu u užem smislu riječi, budući da je sama „priroda“ zajednica na društvenim mrežama „fiktivna“, a ujedno i realna, tj. prezentna na razini fenomena. Ovaj paradoks vidljivosti i nevidljivosti, sveprisutnosti i odsutnosti sfere seksualnosti (i pornografije) u prostoru novih medija, a s obzirom na kontekst privatnih (komercijalnih) interesa vlasnika koji počivaju u njihovoj osnovi, čini ih posebno receptivnim za kako filozofsku, tako i teorijsko-medijsku problematizaciju.

Teškoće definiranja pornografije, posebno u domeni korisničkog ponašanja na društvenim mrežama, iniciralo je – osim administrativne mjere „cenzure“, aktivirane na temelju prijavljivanja postavljanja i razmjene pornografskih sadržaja, kao i drugih vidova zloporaba od strane umreženih korisnika te ciljanog praćenja ponašanja na mreži kojima se između ostalog bave sigurnosne službe kao što je FBI – i teorijska razmatranja ovog fenomena, najčešće pokrenuta od strane feministički orijentiranih teoretičarki kulture i medija. Tako je krajem listopada 2012. godine na Sveučilištu u Londonu pokrenuta interdisciplinarno koncipirana rasprava o pornografiji u medijima, pri čemu je ovaj fenomen preispitivan iz aspekata prava, društvenih znanosti (sociologija), teorije medija i feminističkih studija. Na prezentacijama i raspravi koja je potom uslijedila, razmatrana su pitanja koja se tiču „opresivnih“, odnosno „ekspresivnih“ formi pornografije, zatim problematike seksualnog obrazovanja, legalnih aspekata pornografije, kontroverzi u vezi s pravom na slobodno manifestiranje seksualnosti i institucije cenzure, reprezentacije pornografije s obzirom na pitanja etniciteta, i sl. Događaj je bio promoviran i kao FB *event*, na koji se prijavilo više od stotinu potencijalnih posjetitelja ove društvene mreže, prvenstveno sa sveučilišta širom UK, te iz svijeta medija, aktivista/ica LGBT populacije, i drugih.¹⁰

9 Vid. tekst „Pornografija – ropstvo modernog doba za hiljade žena i milione zavisnika“ (video), postavljeno 10. II. 2013. na stranici: www.Srbel.net/2013/02/10/pornografija-ropstvo-modernog-doba-za-hiljade-zena-i-milione-zavisnika-video/.

10 Vid. FB *event* koji je kreirala S. Bertrand-Shelton [S. Bertrand-Šelton] pod nazivom: „Let’s talk about porn“, održanog na: Royal Holloway, University of London. Arts Building, Lecture Hall 1, dana 26. X. 2012.

Osim službenih oblika borbe protiv pornografije na društvenim mrežama, i to prvenstveno onih koje su vizualnog odnosno multimedijskog karaktera, sami korisnici organizirani u različite grupe pokazuju da se protiv pornografije može djelovati i „iznutra“, iz same mreže, bilo da je riječ o popularnim platformama kao što su FB ili Youtube ili pak njihovim aplikacijama u mediju mobilne telefonije. Ovakvi oblici samoorganiziranja korisnika društvenih mreža (FB grupe kao što su: „No to FB pornography“, „Stop pornography“, „Stop Porn Culture“, „Stop pornography Available to Kids on Iphone/Itouch“), odnosno pojedinačnih inicijativa pokrenutih recimo na Twitteru („Stop talking about pornography“, „Protect Children“) te različito artikuliranih apela predstavnicima filmske industrije (redateljima kao što je Tarantino), neka su vrsta upozorenja određenim akterima da prestanu s pornografskom praksom u svijetu medija.

Bilo da je riječ o pornografskom govoru ili o vizualnoj predstavi, nameće se zaključak da javnost (intime) društvenih medija postaje svoja vlastita predstava, a da je ono što ona reprezentira uvijek već pornografija (sve je tehnički dostupno svima koji su umreženi, tj. vlasnicima kao korisnicima internetskih usluga). Otuda je, prema našim uvjerenjima, pojam/termin javnosti (artikuliran bilo u singularitetu ili u pluralitetu) pretrpio transformaciju time što se strukturalno, zahvaljujući internetu i novim medijima, a uslijed mogućnosti tehničkog posredovanja intimnosti, deformirao u nekakav hiperrealni prostor javne intimnosti; ukoliko se uz to uzme u obzir i činjenica da je ovaj prostor privatno vlasništvo, tj. egzistira u zadanim okvirima kapitalističke privrede, onda je on i financijski utemeljen u sferi profitabilnosti – što direktno ukazuje na njegov otvoreni ili prikriveni tržišni (pornografski) karakter. Kako bismo detaljnije obrazložili ovu tezu, poslužiti ćemo se primjerima što se bave medijem fotografije i njenom simuliranom „piktualnošću“ u digitalnom carstvu *photoshopa* (koji je preplavio kako masmedije: film i televiziju, tako i nove medije, odnosno internet i pojedine društvene mreže), a u kontrastu s provokativnom i angažiranom fotografijom, realiziranom na temu „pornografije“.

Zašto je baš medij fotografije odabran za demonstriranje dokaza o pornografskim svojstvima društvenih mreža, a ponajviše Facebooka? Najprije, FB je globalna društvena mreža s najvećim brojem korisnika; ona je uz to i tehnički demokratizirani prostor programiran za multimedijско djelovanje u kome je digitalna fotografija, pored videoclipova i tekstualnih poruka, zasigurno najzastupljeniji instrument manifestiranja fenomena globalizirane kulture. U tekstu koji problematizira nestanak moderne umjetnosti pod naletima „suvremenih“ trendova globalizacije – „Globalization: The End of Modern Art“,¹¹ autor članka fotografiju određuje kao onaj medij koji stoji između „reprezentacije umjetničkih značenja i reprezentacije objekata“,¹² što je posljedica supstitucije objekta predstavljanja samom reprezentacijom. Otuda se fotografija javlja ne više kao medij reprezentiranja realnosti, nego tzv. „medijske realnosti“ (*media reality*). Ona najadekvatnije ilustrira obrat koji se dogodio na planu umjetnosti, tj. odnosa medija i umjetnosti u našem vremenu. Pored ovoga, u istom tekstu

11 Peter Weibel, „Globalization: The End of Modern Art?“, na stranici: www.blog.zkm.de/en/editorial/globalization-the-end-moder-art/.

12 Isto.

tvrdi se da čitavo 20. stoljeće koje je otpočelo fotografijom, predstavlja eru njene „hegemonije“, o čemu svjedoče slikarstvo Francisa Bacona [Frensis Bejkona], specifična posredovanja slikarstva i fotografije Andyja Warhola [Endija Vorhola], skulpture Constantina Brancusija [Konstantina Brankušija], nastale pod utjecajem fotografije, i sl., dok je fotodokumentacija obavezno pratila umjetnost performancea, land arta, itd., da bi konačno fotografija postala neka vrsta *podmeta* i građe za sve vizualne medije (*media of images*): film, video, televizija, kompjuteri. Štoviše, moglo bi se reći da digitalna fotografija, definirana u kontekstu novih medija i društvenih mreža, i dalje dominira u multimedijском području suvremene umjetnosti. Prisutna kao medij reprezentiranja medijske realnosti, a uporabljena u kontekstu djelovanja društvenih mreža, ona najviše pogoduje etiketiranju pornografije, interpretirane u smislu koincidiranja intimnog i javnog, do čega je nama u ovom članku stalo.

U tom kontekstu tumačenja, indikativna je poruka odaslana s Twittera (adresa: FotoStop@foto_stop), a koja skreće pozornost na internetsku stranicu na kojoj je objavljen tekst o umjetnici Sally Mann [Sali Men] koja je izložila kolekciju fotografija svoje djece, postavši zbog toga predmetom različitih, uglavnom kontroverznih interpretacija svojih kritičara. Naime, fotografije djece, koje smo navikli susretati kako u tiskanim medijima tako i na internetu i društvenim mrežama, obično predstavljaju mališane uzrasta do 10 godina i prikazuju uglavnom trenutke njihovoga zdravog i sretnog djetinjstva. Ovakve fotografije s natpisima, odnosno citatima (*Quotes*) ili bez njih, često su predmet distribucije na društvenim mrežama poput Facebooka primjerice, a mogu se sresti i u amaterski montiranim nizovima (pojedinačnim kadrovima), u videoclipovima postavljenim na mrežu Youtubeu, i sinonim su za kič i šund produkciju u ovom području izražavanja. Nasuprot tome, na društvenim mrežama često možemo percipirati i fotografije djece iz tzv. Trećeg svijeta koje su napravili turisti – najčešće pripadnici srednje klase – eksploatirajući djecu siromašnih, koja za malu ili nikakvu materijalnu nadoknadu poziraju pred fotoaparatom poput egzotičnih i rijetkih ptica ili životinja. Ove amaterski snimljene fotografije siromašne djece, najčešće potekle iz Afrike, a koje se vrlo često distribuiraju društvenim mrežama, nisu pri tom dio nekakve društvene kritike vladajućih prilika u državama „zelenog kontinenta“ i ostalim zemljama Trećeg svijeta, već predstavljaju jednu vrstu „suvenera“ globalne turističke industrije.¹³ Slično tome, i profesionalno napravljene fotografije siromašne djece, obrađene u *photoshopu* promoviraju prije jeftini sentimentalizam bogatih, nego što provociraju kritičko mišljenje i svijest o teškom klasnom i društvenom položaju djeteta.¹⁴

13 Riječ je o tzv. „Poverty“ ili „Slum“ turizmu, koji govori o vizualnoj „fascinaciji“ vladajuće klase najnižim slojevima društva, a najčešće siromašnom djecom Afrike. Naime, radoznalost pripadnika više ili srednje klase („Prvi svijet“), u odnosu na siromašne, medijski uglavnom nevidljive i potlačene širom svijeta, često se predstavlja kao jedan od faktora razvoja lokalne ekonomije, a zapravo je u pitanju eksploatacija gladne djece u svrhu turističke i medijske industrije, tj. svijeta kapitala.

14 Ovaj problem danas je međutim toliko očigledan da i društvene mreže poput Facebooka na određenim profilima na njega reaguju. Primjera radi, na popularnom antiglobalistički definiranom FB profilu pod nazivom „Blindfold“, u formi „plakata“, istaknuta je činjenica koja korisnicima ove mreže treba poslužiti kao jedna vrsta turobnog upozorenja: „Every minute two children are sold into slavery.“

Konačno, na društvenim je mrežama, kako je poznato, čest slučaj distribuiranja i „konzumiranja“ dječje pornografije, pri čemu je fotografija jedan od osnovnih medija prikazivanja zlorabe djece u pornografske svrhe. Prethodnicu ekspanzije dječje pornografije na društvenim mrežama činila je svakako filmska industrija koja je pripremila teren za masovnu potrošnju pornografske produkcije čiji su protagonisti djeca i maloljetnici. U svojoj knjizi *Seksualnost na filmu i pornografija* Milan Ranković, u vezi s dječjom pornografijom u mediju filma piše sljedeće: „Ubedljiv dokaz da se kapitalistička težnja za profitom, ukoliko nije ograničena višom (najčešće državnom) silom, ne zaustavlja ni pred kakvim moralnim obzirima, niti pred bilo kojim drugim preprekama koje nalaže humanost, jeste i već relativno masovno zloupotrebljavanje dece u porno-produkciji, i to ne samo u pornografskim fotosima i časopisima, već i u porno-filmovima.“¹⁵ Cenzura, kao oblik kontrole ove sfere – bilo zakonskim sredstvima ili primjenom nekih drugih administrativnih mjera, pokazala se samo djelomično djelotvornom kada je riječ o filmu, a potpuno neadekvatnom u domeni djelovanja društvenih mreža.¹⁶ Naravno, osim dječje pornografije – najčešće plasirane i razmijenjene u formi digitalne fotografije, filmova ili videoclipova – distribucija pornografskih snimki odraslih, a posebno djevojaka i žena, uzela je u posljednje vrijeme maha na gotovo svim društvenim mrežama. S tim u vezi, interesantan je podatak da je Europski parlament u Strasbourgu sredinom ožujka 2013. odbacio rezoluciju kojom se zabranjuje pornografija na Mreži, što je izazvalo val nezadovoljstva u europskoj javnosti, iako je argumentacija odbacivanja rezolucije išla u smjeru obrane „slobode govora i ljudskih prava“ te onemogućavanja *providera* da „nadziru svoje korisnike i kontroliraju njihov privatni sadržaj“.¹⁷

Negdje između ovih ekstrema pojavljuje se revolucionarni rad fotografkinje Sally Mann koja je svoju djecu fotografirala u raspoložnjima i situacijama što predstavljaju njenu „sliku“ njihove realnosti: djeca su fotografirana naga, a njihova fototematizacija bila je povezana s depresivnim stanjima, anksioznošću i prizorima smrti. Izazivajući snažne i oprečne emotivne reakcije kod recipijenata, fotografije djece Sally Mann, potekle iz ranog razdoblja umjetničkog rada ove američke fotografkinje, pokrenule su mnogobrojne rasprave o pornografskoj eksploataciji djece, ali i samog medija umjetničke fotografije, o čemu je snimljen i dokumentarni film u produkciji *Zeitgeista*, a koji je na stranicama globalne virtualne knjižare Amazon.com preporučen kao filmski projekt o fotografkinji čiji rad „pruža izazov promatraču u pogledu vrijednosti i moralnog stava.“¹⁸

15 Milan Ranković, *Op. cit.*, str. 207.

16 „Korišćenje dece u porno-filmovima je ‘prirodan’ nastavak razvoja dečje prostitucije u svetu. Legalizovana prostitucija, kao grana ‘biznisa’, ‘razvija’ se u svim pravcima u kojima je moguće ostvariti profit. Prema tome, porno-filmovi sa decom kao protagonistima samo su nusprodukt velike ‘industrije seksa’ koja počiva na prostituciji (...). Tako se ovaj vid porno-produkcije javlja kao indikacija jednog suštinskog društvenog problema, vezanog za u kapitalizmu proklamovanu univerzalnu slobodu biznisa, apsolutizovano pravo da se može tržištu ponuditi sve što se na njemu može pretvoriti u novac.“, Isto, str. 208.

17 Vid. tekst: „Bez zabrane pornografije u EU“, na web siteu Elektronskih novina (E-Novine), na stranici: www.e-novine.com/svet/svet-vesti/80626-Bez-zabrane-pornografije.html.

18 Vid. na stranici Amazon.com: „What Remains: The Life and Work of Sally Mann“, *Zeitgeist Films*, 1993.

Sljedeća mrežna destinacija za promociju pornografije na internetu koja djeluje isključivo u domeni fotografije jest „Instagram“ – aplikacija koja služi za distribuiranje fotografija, u funkciji brze razmjene „slika“ (*images*) u virtualnom prostoru. Ovaj tzv. „raj društvenog umrežavanja“ (*Eden of social networking*), osim razmjene fotografija čije su teme prehrana, butici, pitoreskni pejzaži i zalasci sunca, flora, fauna, i sl. postao je popularan prije svega zahvaljujući razmjeni pornografskih fotosadržaja, pa otuda i neslužbeni nazivi: „Sexstagram“, „Instaporn“, „Handbra“, i drugi. Uz ovo, Instagram ne samo da predstavlja društvenu mrežu za razmjenu fotografija s oznakom „X“, nego je popularno „mjesto“ za pronalazak seksualnih partnera te prakticiranje tzv. sajberseksa (*cybersex*) prilagođenog dobu vladavine socijalnih mreža (*the social media age*).¹⁹

Ono što pojedini teoretičari umjetnosti, medija i kulture vide kao ključnu razliku između masovne pornoindustrije koju su zastupali film, pojedine televizijske postaje (najčešće kablovske), specijalizirani časopisi i videoprodukcija kao mediji masovnih komunikacija te pornografije prisutne na društvenim mrežama, vezano je za procese tehničkog demokratiziranja novih medija u svrhu pornografske potrošnje. Naime, moćnu pornografsku industriju, što djeluje kroz medije masovnih komunikacija, u novije vrijeme zamjenjuje tzv. „amaterska pornografija“ prisutna na gotovo svim društvenim mrežama, koja ovaj fenomen čini maksimalno dostupnim i besplatnim, potencijalno gledano, za sve korisnike ovih mreža. Besplatno distribuiranje pornografije preko interneta i društvenih mreža, a posebno Youtubea, navodi se kao primjer subverzije pornografske filmske i DVD industrije. U intervjuu na ovu temu, pod naslovom „Internet Amateurs Threaten Porn Industry“²⁰ tvrdi se da je tehnologija u prošlosti bila u bliskoj vezi s pornografijom (videotape, DVD, a zatim i internet), da bi besplatni pornositeovi i amaterske snimke danas predstavljali ozbiljan udarac industriji zabave, zadan od strane tzv. „do-it-yourself“ internetske pornografije. Ovaj fenomen objašnjava se time što aktualna filmska i DVD pornoindustrija nije mogla zadovoljiti rastući interes konzumenata za najrazličitije pornografske sadržaje, tako da je dobila konkurenciju zahvaljujući društvenim mrežama koje su besplatne i otvorene za sve korisnike koji posjeduju računala i mogu se „ulogirati“ na neku od postojećih mreža.

Međutim, ideologija „slobodne“ i besplatne pornografije koju umjesto profesionalnih glumaca snimaju i „režiraju“ amateri – postavljajući svoje priloge relativno jednostavno na društvene mreže – i koja je najčešće nalik žanru kućnog videa (*home video*), također se ravna prema tržišnim zakonitostima, iako privid slobode, tehnička dostupnost i mogućnost besplatnog korištenja predstavljaju bitnu komparativnu prednost u odnosu na ranije masmedije. S tim u vezi treba imati u vidu da mediji i dalje djeluju sustavno i „sinergijski“ (stari i tzv. novi mediji) kada je riječ o stjecanju profita eksploatacijom seksualnosti. Tako se primjerice u jednom od niza članka o amaterskoj pornografiji tabloidnih dnevnih novina *Kurir* čitateljima sugerira snimanje kućnog videa, uz kratko obrazloženje da se na tržištu pornografije sve češće mogu naći amaterski snimci

19 Vid. tekst: Bianka Bosker, „Instaporn: Porn, ‘KikSex’ Lurk Just Inside Instagram’s Photo Eden“, na stranici: www.huffingpost.com/2012/08/30/instagram-porn_n_1842761.html.

20 „Internet Amateurs Threaten Porn Industry“, intervju s Claire Hoffman [Kler Hofman], listopad 2007., na stranici: www.npr.org/templates/story.php?storyid=15631011.

s kojima se, za razliku od onih „glamuroznih“ i „estetiziranih“, „konzumenti lakše poistovjećuju“, povezujući se pri tom i s drugim amaterima, najčešće preko popularnih društvenih mreža. Njihova se „demokratičnost“ manifestira i u tome što „amatersku pornografiju snimaju svi, od televizijskih zvijezda, političara, sportaša do domaćice.“²¹ No, to ne znači da je snimanje ovakvih fotografija, filmova ili clipova besplatno (naprotiv, to može biti unosna investicija za buduću eksploataciju); oni također mogu biti dio PR strategije koja posredno donosi simboličku ili materijalnu dobit ili osigurava povlašteno mjesto „slobode“ samo za one umrežene konzumente koji posjeduju modem i kompjutersku opremu.

Ukratko, društvene su mreže pogodna infrastruktura za nekontroliranu proliferaciju pornografije. Na jednoj strani, o tome svjedoči enormni porast pornografskih sadržaja što cirkuliraju internetom koristeći tip „socijalnog“ umrežavanja u kojemu je tehnički moguće da „svatko komunicira sa svakim“. Osnovni razlog za eskalaciju pornografskih sadržaja na internetu i društvenim medijima jest beskonačni prostor Mreže i faktička nemogućnost njenog kontroliranja, cenzuriranja i adekvatnog sankcioniranja korisnika (osim u izuzetnim slučajevima zloporabe). U porastu je također, u odnosu na industrijsku pornografiju iz prethodnog razdoblja, tzv. „amaterska pornografija“ (koju u posljednje vrijeme podržavaju i mediji masovnih komunikacija, naročito tabloidni tisak), zbog njene dostupnosti, mogućnosti besplatnog konzumiranja, kao i sveopćih trendova seksualnog ekshibicionizma/voajerizma i skopofilije kojima pogoduje društveno-mrežno komuniciranje. I najzad, sama struktura socijalnih medija, njen neslućeni potencijal u pogledu tehniciziranih oblika podudaranja javne sfere i intimnosti, što se događa u mediju privatnog vlasništva, dakle u domeni tržišnih relacija, vodi do radikalnog zaključka da je riječ o pornografiji kao najzastupljenijem obliku i sadržaju *cyber* komuniciranja. Ona pri tom nije nužno seksualne, ali promatrano u simboličkoj razini reflektiranja, stvar one razmjene intimnosti koja postaje javnog karaktera, a odvija se u domeni privatnog vlasništva i to po tržišnim mjerilima što predstavlja konstantu, unaprijed uračunatu u ovaj oblik komunikacije i projektirane „društvenosti“.

²¹ „Uputstvo kako da snimate kućni pornić“, *Kurir*, na stranici: www.kurir-info.rs/uputstvo-kako-da-snimate-kucni-pornic.clanak-113987.

ODABRANA BIBLIOGRAFIJA S WEBOGRAFIJOM:

- „Bez zabrane pornografije u EU“, na stranici: www.e-novine.com/svet/svet-vesti/80626-Bez-zabrane-pornografije.html.
- „Internet Amateurs Threaten Porn Industry“, na stranici: www.npr.org/templates/story.php?storyid=15631011.
- „Pornografija – ropstvo modernog doba za hiljade žena i milione zavisnika (video)“, na stranici: www.Srbel.net/2013/02/10/pornografija-ropstvo-modernog-doba-za-hiljade-zena-i-milione-zavisnika-video/.
- „Uputstvo kako da snimate kućni pornić“, na stranici: www.kurir-info.rs./uputstvo-kako-da-snimate-kucni-pornic.clanak-113987.
- „What Remains: The Life and Work of Sally Mann“, Amazon.com. Zeitgeist Films, 1993.
- Bertrand-Shelton, S. „Let’s talk about porn“, FB *event* održan na: Royal Holloway, University of London. Arts Building, Lecture Hall 1, 26. X. 2012.
- Bosker, B., „Instaporn: Porn, ‘KikSex’ Lurk Just Inside Instagram’s Photo Eden“, na stranici: www.huffingpost.com./2012/08/30/instagram-porn_n_1842761.html.
- Fuko, M., *Istorija seksualnosti: Volja za znanjem*, Prosveta, Beograd, 1982.
- Habermas, J., *Javno mnjenje: Istraživanje u oblasti jedne kategorije građanskog društva*, Kultura, Beograd, 1969.
- Negt, O., Kluge, A., *Public Sphere and Experience, Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*, Foreword by Miriam Hansen, Translated by Peter Labanyi, Jamie Owen Daniel, and Asenka Oksiloff, Theory and History of Literature, volume 85, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 1993.
- Ranković, M., *Seksualnost na filmu i pornografija*, Prosveta – Institut za film, Beograd, 1982.
- Tadić, Lj., *Ogled o javnosti*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987.
- Weibel, P., „Globalization: The End of Modern Art?“, na stranici: www.blog.zkm.de/en/editorial/globalization-the-end-moder-art/.

The Issue of the Public Space – Pornography of Contemporary and new Media

Abstract

The text examines the relationship “intimate”, “private” and “public” space in the field of contemporary media. Questioning begins with the medium photography, to complete the research in the field of activity of social networks like Facebook, Twitter and Instagram, for example. There has been, in fact, a large number of pornographic content is distributed through these networks. However, this is not just about the flood of pornographic content in these media venues, but also on their structure, that the use of technical means, to the coincidence of public and intimate space of action in the area of private property. Text funds criticism tries to point out the specific problem of abuse of public space in contemporary times.

Key words: *media, public space, privacy, intimacy, pornography.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.